

HOOFDSTUK DRIE
Het akelige geel
op hun gelaat

15 januari 1825 tot 16/19 juni 1826

Wij Willem. pagina 81

De manieren waarop 's Konings wil ontdoken wordt, komen aan de orde in een brief van de permanente commissie aan prins Frederik, met enkele persoonlijke toevoegingen door Johannes van den Bosch, dd 5 januari 1825, invnr 356.

De rest van de paragraaf citeert het koninklijk besluit nummer 85 van 15 januari 1825. Dat bevindt zich in invnr 72. Een volledige transcriptie staat op www.schackmann.nl/kinderkolonie/

Renunciatiën van tot nog toe genoten subsidies, pagina 82

De rekwesten van Zaanwijk, Middelburg en Groningen worden eerst samengevat en daarna besproken in een rapport van de commissie van onderzoek naar de ware staat der armen dd 25 april 1825, dat bij de Maatschappij binnenkomt in juni, invnr 74. Uit hetzelfde rapport komen de meldingen over het niet meer willen hebben van subsidie uit Utrecht en Amersfoort aan het slot van deze paragraaf.

De uitschrijfacties van het Groene Weeshuis komen uit F. Offereins-Reitsema, *De gedwongen opzending van kinderen uit het Groene weeshuis te Groningen naar de kolonie Veenhuizen*. Over rekwestenschrijverij en andere activiteiten van andere weeshuizen is geput uit de in de inleiding genoemde artikelen/boeken over weeshuizen.

Jan, Cornelis, Pieter, Grietje, Aaltje en Klaas, pagina 84

De affaire Zaltbommel:

- brief directeur der koloniën 19 december 1824 over het mishandelen van wezen door de huisverzorger Franken, invnr 71;
- brief directeur dd 8 januari 1825 dat hij zich vergist heeft en dat de naam van de huisverzorger niet Franken maar Franssen is, invnr 72;
- brief van de permanente commissie aan de subcommissie te Zaltbommel met voorstel om hun kinderen over te plaatsen naar Veenhuizen, 22 januari 1825, brievenboek invnr 926.

- reactie subcommissie Zaltbommel dat de Regenten der gecombineerde Godshuizen daar mee instemmen, 26 januari 1825, invnr 72 en brievenboek invnr 348;
- nominatieve staat van de verhuizing van die wezen, 11 februari 1825, invnr 1370.

De op particulier contract in Veenhuizen geplaatste kinderen krijgen eerst een gewoon nummer, wat tot verwarring leidt want dan zijn er twee nummers 1, twee nummers 2, enzovoort, maar daarna een PK-nummer"PK1, PK2, enzovoort. Ze worden geregistreerd in invnr 1571 en in invnr 1410 en invnr 1408 (de laatste staat niet op internet), maar vanaf 1829 staan ze niet meer in de stamboeken van weeskinderen, maar alleen in invnr 1389.

Bronnen met betrekking tot de familie Alles:

- 29 november 1819, brief van de subcommissie Beemster met voordracht gezin Alles, invnr 53;
- 15 maart 1820, brief van de directeur over hun aankomst, invnr 54;
- 6 mei 1820, brief van de directeur over een huishoudster, invnr 55;
- 7 juni 1820, brief van de directeur over een huishoudster, invnr 55;
- 29 september 1822, brief directeur over trouwplannen Maarten Alles met de huishoudster, invnr 62;
- 17 januari 1823, huwelijk Maarten Alles en de huishoudster, burgerlijke stand Vledder:
<http://alldrenten.nl/akte/dirkje-winters-en-maarten-alles/5ca2e92c-c13d-4971-82de-2e76d88f645d>;
- 4 oktober 1823, brief directeur met melding overlijden Maarten Alles, invnr 67;
- 18 oktober 1823, brief directeur dat de huishoudster is vertrokken, invnr 67;
- november 1823, maandblad de *Star* maakt melding van overlijden Maarten Alles;
- 5 maart 1825, brief directeur dat Reinoudje Bakker die tot nu toe op de kinderen paste wil gaan trouwen met de kolonist Nieuwenhuis, invnr 72;
- 23 maart 1825, nominatieve staat van hun verhuizing naar Veenhuizen, invnr 1370;
- 20 september 1825, brief van de subcommissie Beemster dat er een erfenis voor de kinderen Alles is, invnr 75;
- 1 oktober 1825, brief directeur dat de kinderen Alles zullen vertrekken, invnr 76;
- 11 november 1825, bijlage bij brief directeur met de financiële gegevens over het koloniale verblijf van de familie Alles, invnr 76.

Latere huwelijksakten van de kinderen zijn te vinden via pedete: <http://genea.pedete.net/>

Al het nodige tot den ontvangst van eene geheele bevolking voorhanden, pagina 86

Eerste verslag directeur Visser van een inspectie met 'orde en propriëteit' is van 6 januari 1825, invnr 72. De inrichting van de zalen komt uit 'vaste bepalingen omtrent de kleding en het huisraad' van 22 januari 1824 N1, invnr 962, transcriptie op www.schackmann.nl/kinderkolonie. Aangevuld met de beschrijving van de tafels, uit M.C.Rudolfs, *De wees van Amsterdam*, en de omschrijving van het kistje door een bezoeker, ter weten Groen van Prinsterer, *Aanteekeningen op een reisje naar de coloniën der Maatschappij van weldadigheid in 1826*.

Volgende verslag van een inspectie van Veenhuizen is een brief van 5 februari 1825 met nog steeds veel 'orde en propriëteit' maar ook disciplinaire maatregelen, invnr 72. In diezelfde brief meldt hij dat de 'onderdirecteur voor de fabriekmatigen arbeid', die J.F. Kalbfleisch heet, in het ziekenhuis ligt. Op 26 februari 1825, ook invnr 72, meldt Visser dat Kalbfleisch is overleden. Op 4 maart 1825 besluit de permanente commissie, op voorstel van Visser, Loog ten Broeke aan te stellen als nieuwe onderdirecteur, invnr 961, mapje 1825.

Het besluit over het breien van jakken in het eerste etablissement is van 8 februari 1825 N43, invnr 961 mapje 1825. Directeur Visser schrijft over hemden in plaats van kousen op 11 februari 1825, invnr 72.

Het volgende inspectieverslag van Visser is op 12 maart 1825, invnr 72. Besluit van de permanente commissie over het onderwijs is er op 8 februari 1825 N3: 'Bepaling nopens het getal Onderwijzers bij het 1e Gesticht te Veenhuizen', invnr 963, waarop directeur Visser op 25 februari 1825 reageert

met de benoeming van Geraets, invnr 72. Over de gezondheid rapporteert Visser in alle hier genoemde brieven. Fennetje Hendrik heeft weesnummer 41 in invnr 1571. Jan Carel heeft weesnummer 244 in invnr 1571.

Over het begraven in Norg schrijft directeur Visser op 19 april 1825, invnr 73. De permanente commissie schrijft Norg op 29 april 1825, brievenboek invnr 926.

Over de aankoop van paarden enzv schrijft directeur Visser op 12 maart 1825, invnr 72. In diezelfde brief meldt hij dat in de magazijnen alles voorhanden is. De stormen worden gemeld in de brief van 5 februari 1825, invnr 72. Over de aankopen door Johannes van den Bosch schrijft directeur Visser 10 april 1825, invnr 73.

In een' deerniswekkende toestand aangekomen, pagina 88

De aankomsten van konvoeien vallen af te leiden uit het stamboek invnr 1571 en uit de designatielijsten die zich bevinden in invnr 1420. Bij die laatsten is het Zeeuwse transport designatielijst nummer 9. Het overzicht van de kleding van de Zeeuwen is gedateerd 18 maart 1825 en bevindt zich in invnr 72.

Ook van de daarop volgende konvoeien bevinden zich designatielijsten in invnr 1420 en op basis daarvan en van invnr 1571 heb ik een globale lijst gemaakt waar de eerste paar honderd weeskinderen vandaan komen en die zal ik opnemen bij de transcripties op www.schackmann.nl/kinderkolonie.

Informatie over het Heilige Geest wees- en kinderkolonie in Leiden komt uit Antoinette Frijns: *Wie wel en wie niet? Leidse wezen naar de koloniën Frederiksoord en Veenhuizen, 1821-1869*. Het contract dat ze samen met de 'regenten der huiszitten en diaconie armen' met de Maatschappij hebben afgesloten voor de plaatsing van kinderen in de vrije koloniën is gedateerd 2 maart 1821 en draagt als nummer A29, invnr 1394.

De uitlatingen over de deerniswekkende toestand der aangekomen wezen komt uit het jaarverslag 1825, invnr 989, als handschrift, maar het is er ook in gedrukte vorm in het blad de *Star* van september 1825. NB: De eerste tien jaar van haar bestaan lopen de jaarverslagen van de Maatschappij van 1 april tot 1 april, dus eigenlijk is dit het verslag van 1 april 1824 tot 1 april 1825. De brief naar aanleiding van het jaarverslag van de regenten uit Leiden met bijgevoegde attest is op of rond 19 oktober 1825, invnr 76. Over de hoofdzeer en scabies schrijft de directeur op 16 december 1825, invnr 76.

Heeft mij op het allergevoeligste getroffen, pagina 90

De brief van pastoor Doorenweerd uit Kampen van 25 april 1825 bevindt zich vreemd genoeg tussen de uitgaande post van de permanente commissie, invnr 355. De pastoor zal het er niet bij laten zitten en ook nog een rekwest aan de koning schrijven, waarvan Binnenlandse Zaken melding maakt op 28 juni 1825, invnr 74, en waaruit duidelijk wordt dat het om negen kinderen gaat, want dat had de pastoor in eerste instantie vergeten te melden. En op 1 juli 1825 schrijft hij nog eens aan de permanente commissie, invnr 75. De pastoor is secretaris van de subcommissie Kampen, blijkens een brief van 19 januari 1825, invnr 72, en blijft dat ondanks deze strubbelingen ook tot in 1829 een 'hinderlijke doofheid' daar een einde aan maakt.

Informatie over het Overijsselse transport dat 25 april 1825 aankomt in het stamboek, invnr 1571, en op designatielijst nummer 7 in invnr 1420.

De kapelaan van Wilhelminaoord N. van Munster legt uit waarom hij niet meer naar Veenhuizen gaat in een briefje dd 11 juli 1825 dat is gevoegd bij een brief van directeur Visser van 15 juli 1825, invnr 75. Verlies van katholieke leden in Leiden in een brief van 31 januari 1825, invnr 72. In diezelfde brief wordt gemeld dat pastoor P.A. van Karvel of Kervel wil opzeggen als lid van de subcommissie. Daarna komt Leiden er regelmatig op terug: 10 april 1825 en 29 april 1825, allebei invnr 73. De vragen van het Amsterdamse gemeentebestuur worden vermeld in een brief van Petrus Ameshoff aan de permanente commissie dd 4 maart 1825, invnr 72. De vrouw die niet terug wil

naar de kolonie Veenhuizen vanwege gebrek aan rooms-katholieke godsdienst is de echtgenote van arbeiderskolonist Johannes van Midden, het komt ter sprake in een brief uit Leiden van 5 juni 1825, invnr 74.

Het koninklijk besluit van 8 april 1825 N89 met subsidieverlening voor de katholieke kerk en voorbehoud makend voor de hervormde kerk, bevindt zich in invnr 73. Op 16 april 1825, zelfde invnr, informeert Binnenlandse Zaken bij de permanente commissie waarom het zo veel scheelt. Dat wordt op 30 april 1825 door de permanente commissie uitgelegd, met een begeleidende memorie van de adjunct-directeur voor de gebouwen Hendrik van Lemel, invnr 356. Op 19 mei 1825 keurt zijne majesteit alsnog de subsidie voor de protestantse kerk goed, dat besluit komt 24 mei aan bij de PC en 28 mei schrijft ze de directeur, alles brievenboek invnr 348.

Aanbesteding RK kerk: directeur Visser stuurt 9 mei 1825 de advertentie die geplaatst gaat worden en 15 mei 1825 het bestek voor het gebouw, aanbesteding vindt plaats op 26 mei 1825, Wind schrijft in voor 11.800, de andere inschrijver, voor 14.700 is Luitsen Alles van der Hui, uit Hemrik in Friesland, alles invnr 73. Op 12 juni 1845 stuurt directeur Visser de advertentie voor de aanbesteding van de protestantse kerk naar de permanente commissie, die aanbesteding vindt 28 juni 1825 plaats en op 30 juni 1825 schrijft directeur Visser het resultaat ervan, alles invnr 74.

De brief van de 'Direkteur Generaal voor de zaken van den Roomsch Catholieken Eeredienst' heb ik niet gezien, maar die wordt samengevat in de beantwoording ervan door directeur Visser op 18 juni 1825, invnr 74.

Dikke beentjes, pagina 93

De groep die 27 april 1825 aankomt heeft designatielijst 10 bij de designatielijsten, invnr 1420. Met de ingebruikname van Veenhuizen-3 wordt ook het stamboek invnr 1572 in gebruik genomen en daarin komen alle kinderen die in het derde gesticht gehuisvest worden. Wat ik weggelaten heb is dat er een tijdje volkomen verwarring heerst omdat men in Den Haag het gebouw dat later als derde gesticht bekend zal worden het tweede gesticht noemt en het gebouw dat tweede gesticht zal worden als het derde gesticht betitelt. De plaatselijke directie snapt het dan even niet meer.

Engeltje Kroese heeft weesnummer 1101 in de invnrs 1572, 1410, 1411 en 1412. Jansje Hendriks heeft weesnummer 1101 in invnr 1412. Matthijs Johannes Lodewijk van Lindt heeft weesnummer 1101 in invnr 1412. Mietje Poot heeft weesnummer 1140 in de invnrs 1572, 1410, 1411 en 1412; zij komt ook voor op pagina 200. Cornelia Gobel heeft weesnummer 1138 in de invnrs 1572, 1410, 1411 en 1412.

Op de ziekte in het derde gesticht zijn later twee terugblikken: in een brief van de permanente commissie aan Binnenlandse Zaken dd 17 december 1828, invnr 363, en in een reactie op het rapport van een geneeskundige commissie door de adjunct-directeur Adrianus de Geus 20 augustus 1829, invnr 98. Over de 'dikke beentjes' en de zitbankjes schrijft directeur Visser 22 oktober 1825, invnr 76.

Over de onmogelijkheid om de weduwe Haarman of een andere vrouw als zaalopziener aan te stellen schrijft directeur Visser 1 augustus 1824, invnr 70, en 8 januari 1825, invnr 72. De weduwe Haarman heet van zich zelf Anna Christina E. Happe, ze staat vermeld op folio 53 van het personeelsregister invnr 997 en op folio 82 van het personeelsregister invnr 998. Er wordt verder over haar geschreven in een brief van de subcommissie Amsterdam van 12 april 1825, invnr 73, en in brieven van directeur Visser van 11 juni 1825, invnr 74, 18 juni 1825, invnr 74, 8 juli 1825, invnr 75, en 5 augustus 1825, invnr 75. Zoon Dirk Frederik Haarman wordt boekhouder bij Veenhuizen-3, zoon Frederik Christiaan Haarman wordt onderdirecteur te Wateren, zoon Carel Wilhelm Haarman wordt boekhouder bij Veenhuizen-2, alles vermeld in personeelsregisters bijvoorbeeld invnr 998.

Gaat in beugels, pagina 95

Zie over het binnensmokkelen van invaliden in het bedelaarsgesticht *De bedelaarskolonie*. Zie voor artikelen 6 en 23 en de rest van het contract van 1 maart 1823 de transcriptie op

www.schackmann.nl/kinderkolonie. Deze paragraaf is vooral gebaseerd op de brief van 14 mei 1825 met bijgevoegde lijst van invalide kinderen, invnr 356. Een (niet zo goed gelukt) fotootje van het lijstje invaliden:

Kolonie Veenhuizen 2: Etablissement

Reminative Aantal van de Kinderen en Weesnummers by welke de in de Kolonie van aanmerkingen geleverde gebreken by deszelfs handboeken over den Doct. zijn onderscheiden

<i>N.</i>	<i>Namen</i>	<i>W.</i>	<i>Aanmerkingen</i>
1	Joh. Kerkel	267	Gebreke aan Mondten en Lug.
2	F. H. Klurser	196	Som aan Manden.
3	J. Kruenberg	263	gaat in Buisel
4	H. August	197	Dubbeldt Bruch
5	J. Pennekamp	201	Veranderde twee Bomen!
6	J. A. Gijger	925	Kruime beenen door Engelse Heete
7	M. Peters	315	Maak aan t. Sinker been
8	C. f. W. waenaar	336	Idem
9	E. Blomker	293	Dubbeldt Bruch
10	J. f. Osk	313	t. rechter been in Buisel
11	J. Marlinus	262	Gaat in Buisel
12	D. Deftig	380	Idem
13	J. C. Mulderbroek	363	t. rechter been in Buisel
14	J. f. Sul	264	Savel Bruch

De tekst van de brief:

's-Gravenhage, den 14 mei 1825

Onder de tot hertoe in de Etablissementsen te Veenhuizen aangebrachte en opgenomene weezen, vondelingen en verlatene kinderen, zijn, bij nader gedaan behoorlijk onderzoek door den Heelmeester aldaar, met ligchaamsgebreken bevonden de 14 op de hierbij gevoegde lijst vermelde kinderen, waarbij tevens de aard dier gebreken opgegeven zijn.

Die kwalen of gebreken deze kinderen ganschelijk ongeschikt makende tot den arbeid, zoo kunnen wij dezelve niet in de Etablissementsen laten verblijven, maar moeten wij UEdG op grond van art 23 van het Kontrakt van 1 maart 1823, wegens de overneming der kinderen gesloten, verzoeken de noodige bevelen te willen geven, dat de bedoelde voor den arbeid ongeschikte kinderen, zoo dra mogelijk van daar worden teruggehaald.

Johanna Adriana Gijger heeft weesnummer 1097 in invnr 1571. Debora Deftig heeft weesnummer 1152 in invnr 1572. Johanna Elisabeth Meulenbroek heeft weesnummer 1135 in invnr 1572.

Cornelia Sophia Osiek heeft weesnummer 1085 in invnr 1571. Frederik Hendrik Leurde heeft weesnummer 968 in invnr 1571. Johannes Krekel heeft weesnummer 1019 in invnr 1571.

Niet in deze paragraaf opgenomen is dat op 3 mei 1825 ook een besluit genomen wordt dat Veenhuizen-1 voortaan zelfvoorzienend moet zijn, met landbouw- en voedinginformatie, invnr 988.

De uitdrukkelijke begeerte van de weduwe, pagina 96

De registratie of kinderen wel of niet ouders hebben van 1 januari 1829 bevindt zich in invnr 95. Kornelis Net heeft weesnummer 1204 in invnr 1572. Hij komt aan op 2 mei 1825 en hij deserteert 9 juli, van welke desertie hij 20 juli wordt teruggebracht. Op 8 mei 1825 maakt directeur Visser in een brief aan de permanente commissie melding van de aankomst van de weduwe en haar dochter en stuurt hij daarbij een met hen meegekomen brief van de schout van Alkemade, invnr 73. De weduwe Net heet volgens die brief van zich zelf Klazina Noordhoek en haar meegereisde dochter Adriana Net. Volgens het brievenboek uitgaande post, invnr 926, schrijft de permanente commissie op 12 mei 1825 aan de directeur dat de weduwe en dochter weg moeten.

Dat Kornelis Net met het arbeidershuisgezin is meegeglip de kolonie af, wordt pas jaren later duidelijk. Op 22 april 1829 schrijft Binnenlandse Zaken dat Alkemade niet meer de jaarlijkse kosten voor de jongen wil betalen omdat hij al een tijd niet meer in Veenhuizen is, invnr 96. Daarna beginnen op 2 en 3 mei 1829 de adjunct-directeur van het eerste gesticht, Jannes Poelman, en de adjunct-directeur van het derde gesticht, Adrianus de Geus, met elkaar te ruziën wiens schuld het is dat de vlucht van de jongen niet is geregistreerd, welke brieven directeur Visser op 8 mei 1829 aan de permanente commissie stuurt, invnr 97. Op 26 mei 1829 schrijft de permanente commissie dan aan Binnenlandse Zaken dat de jongen al een tijd terug moet zijn weggelopen, invnr 364, waarna op 1 juni er nog een venijnig epistel komt uit het derde gesticht dat de schuld toch echt bij Poelman ligt, maar dat 'het 1e Gesticht, beducht over hunnen begane ommissie, alles zoekt aan te wenden, om de administratie van het 3e Gesticht in dit hun spel te trekken', invnr 97.

Barend Berghegger heeft weesnummer 1155 in de invnrs 1572 en 1410. Jan Berghegger heeft weesnummer 1159 in de invnrs 1572 en 1410. Binnenlandse Zaken schrijft over hun moeder en over het toekennen van diens verzoek om de kinderen bij zich te hebben op 6 januari 1829, invnr 95.

Anna Maria Olm heeft weesnummer 359 in invnr 1571. Er is een brief van Binnenlandse Zaken over haar op 8 september 1826, invnr 81.

Pieter van Grieken heeft weesnummer 72 in invnr 1571. Er zijn brieven over hem op 4 en 21 oktober 1826, invnr 81.

Bernardus Siepelmeijer heeft weesnummer 495 in de invnrs 1571 en 1410. Er is een brief over hem van Binnenlandse Zaken op 19 januari 1829, waarvan alleen de samenvatting bewaard is gebleven, invnr 95, en een brief met het besluit van Binnenlandse Zaken op 11 februari 1829, invnr 95.

Geesje of Geertje de Vries heeft weesnummer 1812 in de invnrs 1572 en 1410. Jan de Vries heeft nummer 1813 in de invnrs 1572 en 1410. Grietje of Marijtje Bol de Vries heeft nummer 1814 in de invnrs 1572 en 1410. Hun vader heet Doede Klaaszn de Vries, hij komt 1826 in Veenhuizen als arbeidersgezin, gaat 1828 naar de vrije kolonien en woont tot 1851 in Willemsoord. Op 31 maart 1826 stuurt Binnenlandse Zaken zijn rekwest naar de permanente commissie, brievenboek invnr 348. Op 21 april 1826 adviseert directeur Visser gunstig daarop, invnr 78.

Adriaantje Hoed heeft weesnummer 1661 in de invnrs 1572 en 1410. Neeltje Hoed heeft nummer 1662 in de invnrs 1572 en 1410. Hun vader heet Kornelis Hoedt. Hij komt 3 januari 1829 aan in Wilhelminaoord, op 5 januari 1829 geeft Binnenlandse Zaken toestemming om Neeltje en Adriana te ontslaan uit het wezenetablisement en zich te laten voegen bij hun vader en hun broertje die ook Kornelis heet, invnr 95, op 19 januari worden ze ontslagen,

Ter verdere opvoeding te mogen tot zich nemen, pagina 99

Wilhelmina Kist heeft weesnummer 1109 in invnr 1572. Hillegonda Hendrika Kist heeft weesnummer 1149 in invnr 1572. Op 13 juni 1825 schrijft Binnenlandse Zaken aan de permanente commissie over het verzoekschrift, invnr 74, op 22 juni 1825 beantwoordt de permanente commissie die brief, invnr 357, op 3 juli 1825 deelt Binnenlandse Zaken de eindbeslissing over

kindjes Kist mee, invnr 75, op 23 augustus 1825 vertrekken ze, invnr 1572.

Anne Teunisse Bakker heeft weesnummer 1760 in invnr 1572. Weke Teunisse Bakker heeft weesnummer 1761 in invnr 1572. Op 12 september 1826 schrijft Binnenlandse Zaken met vragen over kinderen Bakker, invnr 81, op 11 oktober 1826 deelt Brief Binnenlandse Zaken het besluit over de kinderen Bakker mee, invnr 81.

Jeltje Coenraads Stallinga heeft weesnummer 1431 in de invnrs 1572 en 1410. Op 7 januari 1829: is er een brief van Binnenlandse Zaken met besluit over Stallinga, invnr 95. Annigje IJzaaks Sasburg (of Sarburg) heeft weesnummer 1422 in de invnrs 1572 en 1410. Op 13 januari 1829 is er een brief van Binnenlandse Zaken met besluit over Sarburg, invnr 95.

Christina of Catharina Wilhelmina Bronkhorst heeft weesnummer 1873 in de invnrs 1572 en 1410. Op 19 januari 1829 vraagt Binnenlandse Zaken om inlichtingen over Bronkhorst (alleen de samenvatting van die brief is bewaard gebleven), invnr 95, op 11 februari 1829 deelt Binnenlandse Zaken de beslissing over Bronkhorst mee, invnr 95.

Magdalena Wilhelmina Bruist heeft weesnummer 1744 in invnr 1572. Op 28 november 1828 is er een brief van Binnenlandse Zaken dat Bruist mag worden vrijgelaten, invnr 94.

Arend Hendricus Dum heeft weesnummer 1279 in invnr 1572. Johannes Dum heeft weesnummer 1280 in invnr 1572. Karel Andreas Dum heeft weesnummer 1281 in invnr 1572. Op 6 januari 1829 legt Binnenlandse Zaken uit waarom het afhalen van de kinderen Dum zo lang geduurd heeft, invnr 95.

Op 3 september 1828 is er een brief van P.J. Brisant uit Rotterdam aan de permanente commissie over het ophalen van de ‘twee kinderen mijner overledene zuster, genaamd Johanna en Geertruida de Boos’, invnr 93. Op 6 januari 1829 een brief van Binnenlandse Zaken waarin wordt uitgelegd waarom het afhalen van ‘Johanna en Geertruida Adriana de Bois’ zo lang geduurd heeft, invnr 95.

Joanna de Boos (Dubois is doorgestreept) heeft weesnummer 1216 in invnr 1572. Adriana de Booijs (Dubois is doorgestreept) heeft weesnummer 1217 in invnr 1572.

De reactie van Johannes van den Bosch staat in het jaarverslag van 1 april 1826 tot 1 april 1827, invnr 990, ook afgedrukt in het blad *Vriend des Vaderlands* van oktober 1827, pagina 754-755.

Eenen kwaden indruk bij sommigen, pagina 100

Voor de konvooien zie hiervoor en het overzichtje op www.schackmann.nl/kinderkolonie. Zie voor de inzamelingsactie bij de start van de Maatschappij *De proefkolonie*. De klacht van Delft staat in een brief van 13 augustus 1823 die wordt samengevat in het brievenboek, invnr 20. De brief van Purmerend is gedateerd 12 mei 1824, invnr 69. Een van de vooraanstaande leden die er de brui aan geeft is Willem Messchert uit Rotterdam, zie *De proefkolonie* pagina 359. Alkmaar meldt zich 2 februari 1825, invnr 72. Den Haag doet verslag van de half-gelukte pogingen op 3 mei 1825, invnr 73. Workum schrijft 11 juni 1825, invnr 74.

De toestanden in Hoorn worden beschreven in J. Steendijk-Kuypers, *Apotheek “De groote gaper”* pagina 98, en Boudewijn van Langen en anderen, *’t Wees Huys in Hoorn* pagina 201

Zie voor de afname van het ledental <http://www.deproefkolonie.nl/extra-informatie/stukken-over-de-maatschappij-van-weldadigheid/aantallen-contribuanten/> (Overgenomen uit *Etudes sur les Colonies Agricoles, de mendiants, jeunes détenus, orphelins et enfants trouvés, Hollande – Suisse – Belgique – France*, door G. De Lurieu en H. Romand, Parijs 1851, achterin het rapport: ‘tableau nr. 14’.)

De schijn van hardigheid, pagina 102

Voor de konvooien zie hiervoor en op www.schackmann.nl/kinderkolonie. Het daaropvolgende gedeelte komt uit het rapport van de commissie van onderzoek naar de ware staat der armen dd 25 april 1825, dat bij de Maatschappij binnenkomt in juni, invnr 74.

Citaat ‘onbebouwd’ en ‘renteloos’ en dat de Ommerschans ‘voltallig’ is, komt allemaal uit het besluit om het tweede gesticht ‘provisioneel’, voorlopig te bestemmen voor bedelaars, 3 mei 1825,

invnr 961 en 963. Verwarrend genoeg is er in het besluit sprake van het '3e etablissement', want op dat moment is er nog een spraakverwarring tussen de permanente commissie en directeur Visser welk gesticht het tweede en welk het derde genoemd wordt. Maar dat wordt na een tijdje opgelost en dan zitten de bedelaars echt in Veenhuizen-2.

Voor de manier waarop er in de samenleving over bedelaars gedacht wordt, zie *De bedelaarskolonie*. De verhuizing wordt vermeld in een brief van directeur Visser dd 9 juni 1825, invnr 74.

NB: Behalve de reputatieschade heeft het ook andere financiële gevolgen, 'uit hoofde van de veranderde bestemming van het 2e Etablissement te Veenhuizen, nu voor bedelaars ingerigt, grootere hangmatten en lakens dan waarop gerekend was, hebben moeten worden aangekocht', 13 juli 1826 N1, invnr 964.

Het besluit bedelaars in gezinsverband te huisvesten aan de buitenkant van het eerste gesticht, gebeurt naar aanleiding van een brief van directeur Visser aan de Permanente Commissie dd 17 februari 1826, invnr 77.

De bij de Gestichten te Veenhuizen bestaande oogontsteking is bijna geheel geweken, pagina 104

De laatste Aalmoezeniershuisbewoners komen aan op 6 juli 1825, designatielijst 15 bij de designatienummers invnr 1420. Volgens W.F.H. Oldewelt, *Het aalmoezeniersweeshuis*, is het huis pas op 1 augustus 1825 geheel leeg, maar na 6 juli zie ik voorlopig geen Amsterdamse konvooien meer komen. Van het dezelfde dag aankomende Friese transport is geen designatielijst (of ik heb hem nog niet gevonden). De aankomst van beide konvooien wordt ook gemeld door directeur Wouter Visser dd 8 juli 1825 met de mededeling: 'Door deeze bevolking zal het ook nodig zijn, dat een boekhouder aan de Direktie van het 3e etablissement wordt toegevoegd.', invnr 75.

Fokke Fokkes van der Heide heeft weesnummer 1290 in invnr 1572. Eijse Tjerks van der Veen heeft weesnummer 1291 in invnr 1572.

Het vervoer van Meppel naar Veenhuizen had directeur Visser al in 1824 geregeld, op 2 januari 1824 schrijft hij: 'Zekere Laurens Janssen te Meppelt is de persoon geschikt tot de verdere expeditie van personen en goederen van daar naar Veenhuizen', invnr 68, maar dat het nu met wagens moet schrijft hij vanaf 3 april 1825, invnr 73. De transportkosten staan in artikel 12 van het contract van 1 maart 1823, zie transcriptie op www.schackmann.nl/kinderkolonie.

Het artikel van de ambtelijk secretaris van de Maatschappij, Willem Anthony Ockerse, staat in de *Star* van augustus 1825.

Gijsbertus van Merkmum heeft weesnummer 1576 in invnr 1572. Het verhaal over zijn middagje stappen in Amsterdam komt uit een latere brief van ene J. J. Hupscher uit Amsterdam dd 8 oktober 1828, invnr 94.

De twee genoemde uitlatingen over de oogontsteking staan in de *Star* van augustus 1825 en september 1825.

Aan den staart van het paard, pagina 106

Het reglement van discipline is van 29 november 1824, maar het bevindt zich bij een brief van directeur Visser van 12 maart 1829, waarin hij meldt dat hij voldoet aan het verzoek van de permanente commissie om een afschrift van het reglement op te zenden, invnr 96. Citaten over de zaal van discipline komen uit artikel 15 van het 'Reglement voor de Administratie van het Gesticht van Weezen te Veenhuizen' van 2 februari 1824, invnr 962 en invnr 988, zie de transcriptie op www.schackmann.nl/kinderkolonie.

Hendrik Hofman heeft weesnummer 85 in invnr 1571. Over zijn ontvluchttingspoging schrijft directeur Visser op 22 oktober 1825, invnr 76. Daarna weer citaten uit bovengenoemd reglement van discipline.

Cornelis Kouwer heeft weesnummer 1689 in de invnr 1572 en 1410. Directeur Visser schrijft over

hem op 21 september 1827, invnr 87. Op de designatielijst nummer 25 waarop Cornelis staat, invnr 1429, is sprake van 'zijne moeder welke zich thans in de Ommerschans bevindt Reyndertje Koot genaamd', maar in de bedelaarsregisters kan ik geen Reyndertje Koot vinden. Hoogstwaarschijnlijk is zijn moeder Reindertje Koen, bedelaarsnummer A 348, die in september 1826 wordt vrijgelaten, wat klopt met het verhaal dat Cornelis' moeder na haar vrijlating in de buurt blijft rondhangen.

Ten aanhoren der zaalbewoners met scheldwoorden overladen, pagina 108

De zaalopziener die zich aan herhaald misbruik van sterke drank zou hebben schuldig gemaakt is J.G. Wenninger. Directeur Visser schrijft daarover op 22 oktober 1825, met daarbij gevoegd een brief van Wenninger zelf, invnr 76. Dat mag niet baten, de permanente commissie ontslaat hem 3 Nov 1825 N1, invnr 961.

De zaalopziener die na een bezoek aan Norg ruzie met zijn vrouw krijgt, is Johan Petrus Backers, die ook wel voorkomt als Bakker. Directeur Visser schrijft over hem op 5 februari 1825, invnr 72. De permanente commissie besluit over hem op 11 februari 1825, invnr 961.

De onderdirecteur bij Veenhuizen-2 die het een 'eerbelediging' vindt dat hij is ontslagen, is B.C. Travers of B.G. Travers. Hij protesteert tegen zijn ontslag op 25 mei 1825. De vraag van de Maatschappij van Weldadigheid in de zuidelijke Nederlanden naar referenties in verband met de sollicitatie van Travers bij hen komt de volgende dag, 26 mei 1825. Beide brieven bevinden zich in invnr 73.

De zaalopziener die na de dood van zijn vrouw 'nu geheel ongeschikt' is, heet Frederik Wilhelm Bezemer. Over hem en zijn zelf ontslag nemen schrijft directeur Visser 5 augustus 1825, invnr 75. Er zijn veel meer mutaties dan ik in dit stukje kwijt kon. Op 3 november 1825, invnr 961, stelt de permanente commissie echter ook een zaalopziener aan die het meerdere jaren tot grote tevredenheid zal doen, Jan Hendrik Kloekers zal dertien jaar in dienst blijven.

Pas oktober 1826 zal worden vastgesteld dat Laurens Vrieze de voor zijn zaal verkeerde geloofsovertuiging heeft en gaat er worden nagedacht over oplossingen, die echter nog even op zich laten wachten, brief van waarnemend directeur Gijsbert Falck 14 oktober 1826, invnr 81.

De oekaze tegen het vloeken wordt door Visser uitgevaardigd 20 oktober 1825 en is gevoegd bij een brief van hem aan de permanente commissie dd 22 oktober 1825, invnr 76.

De naamlijst der bejaarde kinderen, pagina 109

Directeur Visser schrijft voor het eerst over de naamlijst der bejaarde kinderen op 1 oktober 1825, als hij lijsten van de adjunct-directeur heeft gehad waar de permanente commissie niet mee uit de voeten kan en die hij ter plekke met hen wil doornemen, invnr 76. Het besluit de ontslagleeftijd op twintig jaar te zetten is al even eerder genomen, door Johannes van den Bosch en Jeremias Faber van Riemsdijk tijdens hun jaarlijkse sessie in Frederiksoord, op 10 september 1825, invnr 961, mapje 1825, maar het besluit wordt pas wat later in Den Haag gearresteerd.

Op 7 oktober 1825 stuurt Visser dan een nieuwe lijst, met in een begeleidend schrijven opmerkingen over de 'presumptieve ouderdom' en een uitweiding over de mogelijkheden de leeftijd te bepalen, brief en de lijst zitten in invnr 76.

Binnenlandse Zaken schrijft op 11 oktober 1825 dat ze het jaar al te ver verlopen vindt, invnr 76. Het volgende jaar komt er dan een nieuwe lijst, gedateerd 15 april 1826, invnr 78, waarop de informatie in de laatste alinea over de tegoeden van de ontslagenen gebaseerd is. Gerrit Damhoff (of Gerardus Damhoff) heeft weesnummer 116 in invnr 1571. Maria Elfrinkhof heeft weesnummer 80 in invnr 1571. Koenraad Meijering heeft weesnummer 641 in invnr 1571. Alledrie gaan zijn 3 september 1826 met ontslag.

Het verschaft mij menig vrolijk uur, pagina 111

Instituteur Kornelis Mulder vraagt om loonsverhoging wegens al die bezoekers op 26 februari 1829,

invnr 95. Directeur Visser dient daarover - afwijzend - van advies dd 27 Maart 1829, invnr 96, waarna de permanente commissie het 9 mei 1829 afwijst, invnr 364.

De bezoeker die zijn verslag begint met de bewegwijzering, is Anoniem, *Verslag van een bezoek der onderscheidene, thans in de noordelijke provinciën bestaande koloniën, opgerigt door de Maatschappij van Weldadigheid*. Andere passages uit zijn verslag, als hij Veenhuizen zelf bezoekt, heb ik vermeld op pagina 74.

De rest van de paragraaf komt allemaal uit de bijdragen van Kornelis Mulder aan de jaarverslagen van 1824 en 1825, invnr 989, ook gepubliceerd in het blad de *Star*, jaargang 1825 pagina 712 en verder, en jaargang 1826 pagina 683 en verder.

Welk een gejoel!, pagina 113

De 'onderwijzer van het Diakonie Oude Vrouwen- en Kinderhuis te s Gravenhage' publiceert zijn verslag in het aprilnummer 1827 van *De Vriend des Vaderlands* (zie [op deze pagina's](#) hoe dat blad in te zien) pagina 347 en verder, en daarop is deze hele paragraaf gebaseerd. Onderaan staat 'april 1826' en dat maakt het mogelijk te identificeren om welk transport het gaat aan de hand van de stamboeken. De kinderen van dit transport staan op designatielijst nummer 37 bij de designatieregisters invnr 1420.

Bekrompen verstanden, pagina 114

De eerste helft van deze paragraaf komt helemaal uit het artikel *Iets over den invloed der Maatschappij van Weldadigheid op den toestand van het Koninkrijk der Nederlanden*, in het blad de *Star* van maart 1826, pagina 189-204.

Daarna het contract van 16 en 19 juni 1826, dat zich bevindt in invnr 1440 en waarvan een volledige transcriptie staat op www.schackmann.nl/kinderkolonie.